

VITAM
 OPTIME DE PATRIA MERITI
 CONSULIS
 VIRI ILLUSTRIS MAGNIFICI
 ET CONSULTISSIMI
CONRADI WIDOVII
 J. U. L.

POSTQUAM
 D. XIX OCTOBRIS ANNI MDCCLIV
 QUOD EST MORTALE EXUISSET

PIAE MEMORIAE CAUSA

EX

AMPLISSIMI SENATUS DECRETO

PUBLICE EXPONIT

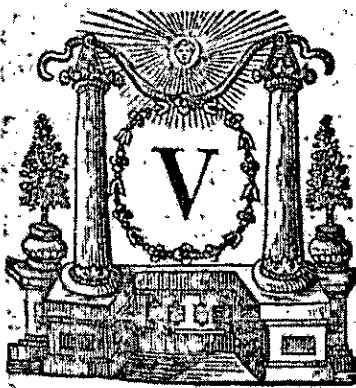
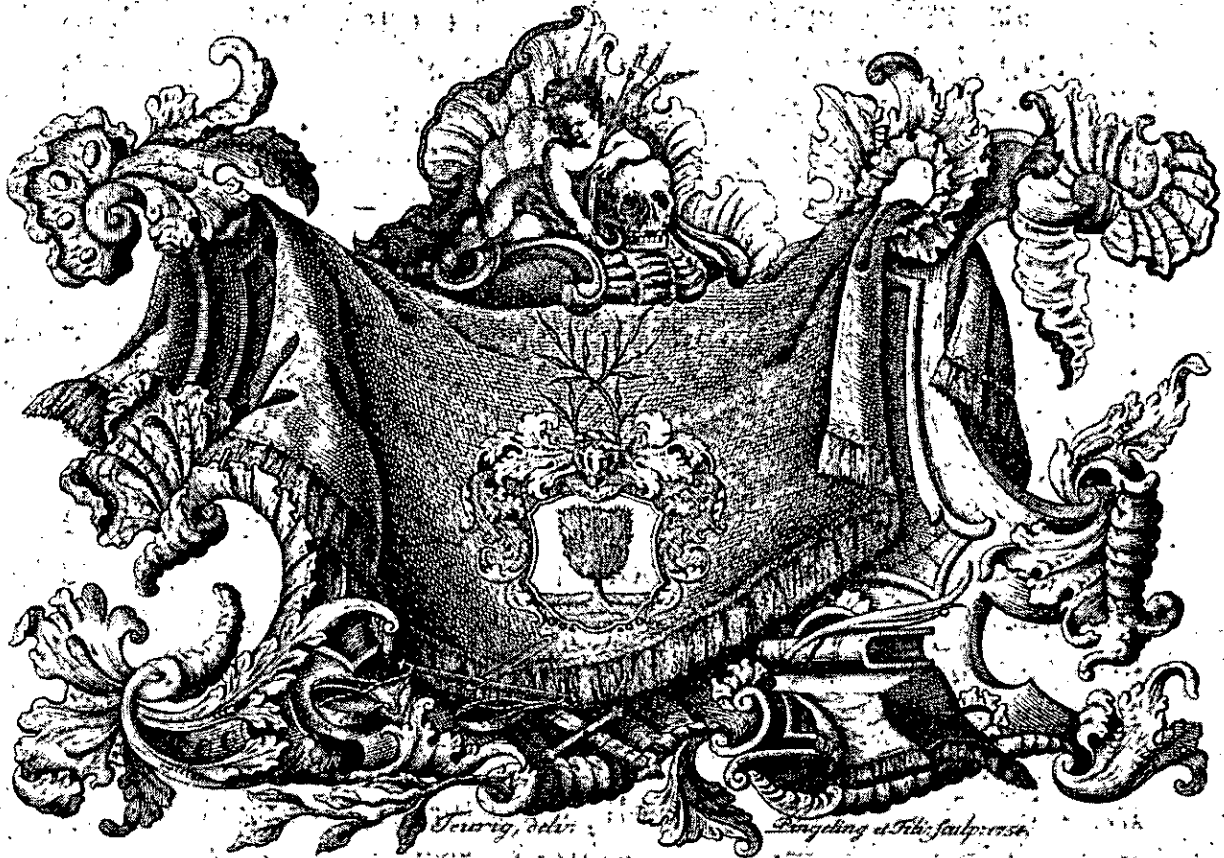
HERMANNUS SAMUEL REIMARUS

LL. OO. PP. ET H. A. GYMNASII RECTOR.

HAMBURGI

LITTERIS CONRADI KOENIGH, AMPLISS. SENATUS ET GYMNASII TYPOGR.

ere quidem & merito Patria nostra,
 amisso WIDOVIO, Magni jacturam
 Viri flebiliter lugens sistitur in numo
 Ejus consulari. Vere enim WIDO-
 VIUM Patria luxisse ipsa censetur,
 cum ordines, collegia, societates, singuli denique cives a
 summis ad infimos, unam omnes in desiderando Consule
 suo personam induerent, & concordī voce hinc virtutes
 Ejus revocarent in memoriam, hinc obitum lamentarentur;
 Scilicet non hæc Patria est, quam pedibus calcamus; non
 hæc Civitas, quæ substructionibus ædificiorum & circum-
 fusa aggerum mole continetur; sed societas illa hominum;
 quos jam inde a majoribus variæ ac multæ necessitudines,
 uti ad sortis ejusdem, ita ad doloris aut lætitiæ communi-
 onem nobiscum conjunxerunt. Merito autem ad omnium
 rationes

rationes referebatur mors Consulis ejus, qui omnium salutem vigilantia & dexteritate sua erat complexus: quem libertatis, jurium & securitatis tutorem fortissimum meminerat Respublica; quem præsidem & principem consilii publici prudentissimum requirebat Senatus; quem religionis, honestatis, legum vindicem acerrimum suspiciebant omnes boni; quem in magistratibus obeundis diligentissimum, in judicando æquissimum, in artibus liberalibus, mercatura & opificiis amplificandis sollertissimum, cives commemorabant; quem denique in omni actione aut instituto, ita unice communia Patriæ commoda spectasse palam constabat, ut ne post mortem quidem malevolus quisquam inventus sit, qui suspiciosa quadam susurratione, aut rumusculis jactatis, prædicationi publicæ virtutum Ejus obstreperet.

Ad tam egregium Consulem formandum, natura primum ipsa benignius, ut par est, contulerat facultates ingenii; quas deinde memoria excoluerat rerum domi forisque gestarum, illustraverat cognitio præsentis Germaniæ immo totius fere Europæ, perfecerat scientia juris & longus vitæ rerumque civilium usus, ornabat vero ac condiebat polita, suavis & popularis in dicendo agendoque concinnitas, gubernabat denique cauta circumspectio animi & moderatio singularis. Quæ dum attingo breviter, haud quaquam vereor, ne imminuere in animis Civium aut obscurare laudes WIDOVII nostri videar, neve quis Ejus imaginem recognoscens, menti suæ tacitus contraria, vel exiliora omnia, subjiciat. Quin potius, singulis hisce, quæ Consulis sunt, partibus ante oculos positis, tanto excellentiorem, tantoque magis desiderandum omnibus scio visum iri.

Nam, ut generatim dicam, sola mens bona, aut fides incorrupta, vel diligentia adeo constans, tam gravem sustinere personam non possunt, quæ totius reipublicæ gubernacula moderetur. Multo minus angustia pectoris, egestas animi, vel ingenii infirmitas, capiunt hujus muneris amplitudinem, aut difficultatibus occurrunt, quæ intus forisque consilio potissimum temperari volunt. Igitur, quantum, post Dei certissimam opem, humanis ullis præidiis, quantum ingenio, sapientia, consideratione, quantum suavitate
morum,

morum, virtute & erecto animo effici potest: tantum facultatis in rite administranda ac tuenda republica libera, eademque inermi, qualis hæc præsertim nostra est, arduum Consulis officium requirit. Habet enim ille quasi naviculam quandam, quam gubernet, fragilem per se & multis jam diu fluctibus ac procellis conquassatam & convulsam, cujus subinde partes labefactatas debeat reficere & firmare, quam inter scopulos & vada, inter fyrtes & voragines, ad portum, captata omni aura favente, deducat. Interea tempestatibus sæpe obsequi necesse est, & quando cursus institutus plenis teneri velis, propter pericula, non potest, obliqua velificatione hinc inde versanda navis, ut ipsis contrariis ventis, quo intenderat, scienter dirigatur.

Illi quidem, qui sub Imperio nati sunt, & gubernandi artem tantum ex amplitudine finium & potentia metiuntur, prudentiam illam & sagacitatem, quæ in Præside ejusmodi reipublicæ inesse debet, raro expendunt: aliter profecto sensuri, si ipsimet in hac puppi ad clavum sedentes, non brachiis atque lacertis, non terrore ac minis, adversus fluctuum & ventorum vim, sed ingenii acie, deliberatione & prudentia rem agi posse animadverterent. Sane, Consul reipublicæ nostræ, qui nec jubendi aut prohibendi, nec remunerandi aut puniendi, nec defendendi aut vindicandi suos, summa & absoluta pollet potestate, qui perplexam sæpe & lubricam invenit rationem expediendorum publice consiliorum, eo erit apud cordatissimum quemque suscipiendus magis, si nihilominus civitatem bene rexit, si sartam tectam & florentem conservavit, si pericula, viribus majora, consilio & lenitate declinaverit.

Equidem viventium adhuc Consulium nostrorum modestiæ tacitus hic parcere cogor; beatis tamen manibus WIDOVII, vita jam & munere laudabiliter perfuncti, supremum hoc publice privatimque officium debeo, ut, qua lance virtutes hujus præstantissimi Consulis reipublicæ nostræ ponderari debeant, admoneam rerum intelligentes, & ut præclare ab eo facta, quæ nunc vel agnoscuntur vulgo, vel certe facilius exquiruntur, ad seros posteros, quantum in me est, pia mente, nec dubia fide, recollenda transmittam. Enimvero nunc vel exteri Summi

Principes, & hospites hujus urbis Celsi atque Illustres, quos, salvis reipublicæ & civium juribus ac fortunis, omni WIDOVIIUS existimatione, obsequio & urbanitate demeruit, celebranti mihi Illius memoriam lubentes adfuerunt: & nemo erit Civium paulo honestiorum, quin catum providentemque Consulem, quin mitem indulgentemque Patrem sibi & reipublicæ ereptum esse sciat & deploret. Quare & gratum spero omnibus, & nostris præsertim hominibus pro levamento ægritudinis futurum esse, certe ad pietatem meritis debitam & ad posterorum desideria pertinere, si aliquanto distinctius vitam WIDOVII, & præclare ab eo salubriterque instituta atque perfecta, exposuero. Quo quidem in argumento, rebus ipsis nitente, sicut adscita verborum lumina anquirere nihil opus est, ita vel copia me ipsa jubet brevi & simplici narratione defungi.

Venit in hanc lucem CONRADUS WIDOVIIUS Hamburgi, die XIII mensis Augusti, anno sæculi superioris LXXXVI, filius parentum suorum unicus, & post quinque filias, (quarum major, prudentia, virtute & pietate singulari venerabilis Matrona, SURLANDIA, nunc unica superest,) natu postremus. Pater his LIBERTUS WIDOVIIUS, mercator honestissimus, & muneribus variis, quibus Cives nostri gratuitis de patria bene mereri solent, admodum spectatus. Mater ANTOINETTA VEGESACKIA, filia CONRADI VEGESACKII, qui Tribunus plebis anno MDCLXXIV electus, biennio post, ob virtutes quibus eminebat, in Amplissimum Ordinem cooptatus est, vitæque excessit die XVI Octobris, anni MDCXCVII. Majores, velut exteros, hoc loco recensere, ubi ad historiam patriæ respicimus, nihil attinet; satis fuerit indicasse, quod gens paterna in Holsatia floruerit, materna vero, nobilis loci, in Livonia suos habuerit quondam fundos.

Tenera ætas NOSTRI, partim cura Parentum, partim domestica institutione, formari cœpit, pædagogo JOACHIMO VOLSCHOVIO, qui postea, publico munere ornatus, secundæ classi scholæ Johanneæ cum laude præfuit; ut non temere datum hunc puero magistrum intelligas. Igitur sub hac disciplina satis celeriter profecit acere & docile WIDOVII ingenium, præsertim a teneris ad omnia laudabilia intentum
& veri

& veri rectique auctoribus obsequens. Nam duodecennis, anno MDCXCIX, jam in primam Johannei classē recipi meruit, tradendis haud impar; quod est magnum compendium humaniora studia justo tempore ad maturitatem perducturo. Potuit ergo triennium in Schola, & quadriennium in Gymnasio, WIDOVIVS exigere, antequam vicesimum ætatis annum superasset, aut consenescere jam sibi videretur in triviis; potuit in interiora elegantioris disciplinæ penetrare, & gustu veræ eruditionis imbutus, doctrinarum deinde omnium epulis suavius se & salubrius saturare.

Tanti nempe est, ut parentes, inde ab infantia, humanitatis & probitatis prima principia recte & solide in animis liberorum poni curent, nec carissima sua pignora cuivis obvio committant. Falluntur enim magnopere, qui tum demum, cum adoleverint, tempus esse arbitrantur, quo idoneum aliquem doctorem circumspiciant. Nam, velut in pictura, si primæ lineæ imaginis negligenter aut male fuerint ductæ, si in prima descriptione membrorum aliquid distortum, excedens, gracile, torvum absoumque appareat, quicquid deinde umbrarum aut colorum nitidorum a manu vel peritissima accesserit, nunquam ne probabilis quidem effigies hominis existet: sic primis artium omnium fundamentis ab homine rudi & nullius saporis perperam jactis, nulla deinde, ne doctissimi quidem præceptoris, ars aut industria effinget & expoliet aliquid hac quidem in parte reipublicæ aptum & utile.

Felix WIDOVIVS, qui jam a puero lectos & probatos artium ingenuarum magistros habuit coluitque. Nam & in Johanneo usus est institutione JOHANNIS SCHULTZII, Rectoris, & PAULI GEORGII KRÜSIKE, Conrectoris, intelligentium & sedulorum in Latinis Græcisque litteris doctorum: & postea, anno hujus Sæculi secundo, Gymnassii civibus adscriptus, audivit quidem ceteros ejus temporis clarissimos Professores, sed tamen JOHANNI ALBERTO FABRICIO in primis strenue dedit operam, captus non tantum magna & varia ejus in omni genere humaniorum litterarum doctrina, verum etiam admiranda prorsus modestia & comitate. Quo factum est, ut Senator etiam postea
creatus,

creatus, nunquam cessaverit utroque nomine Virum prædicare & admirari, amicitiamque & societatem arctiorem cum eo conjungere. (1)

Cum primo statim anno Gymnastici studii, die VIII Decembris, Patrem amississet, Matrem vero dudum desideraret, quippe anno MDCXCV die X Julii denatam, orbus parentibus, atque in tutoris, ejusdemque avunculi sui, NICOLAI VEGESACKII, J. V. L. domum translatus, nihil remissius agere cœpit, & inter ceteras exercitationes, eodem FABRICIO moderatore, anno MDCCIII. die IX Octobris, publice cum duobus commilitonibus orationem in Gymnasio habuit de controversia celebri, *veteresne recentibus, an priscis nostra ætas, palmam ingenii atque eruditionis concedere debeat*; ipse pro recenti ætate pugnans, ejusque inventa ac merita extollens. (2). Sed & in Historia, maxime recentiori, curatius tractanda, qua carere haud facile quisquam, forte Jureconsultus minime potest, auxilium PETRI AMBROSII LEHMANNI, artium Magistri, & tum temporis, inter privatam juventutis institutionem, jam scriptis ad historiam spectantibus nobilitati, advocavit. Denique, tribus jam annis in Gymnasio consumtis, postquam humanitati & philosophiæ justum tempus tribuisset, postremo anno, eoque quarto, ut paratior deinde in Academiam veniret, JOHANNEM WAGNERUM, J. U. L. virum doctissimum, & postea hujus civitatis Syndicum, exoravit, ut Institutiones Juris sibi interpretaretur. Utrumque prudenter, & quod usus sit hac opportunitate, & quod non prius quam bonam copiam doctrinæ cultioris ad legum intelligentiam posset afferre; ne in illam jejunitatem incideret, in quam perinde proclivem veror esse, si detur copia, juventutem Theologiæ dicatam, ut totum jam corpus doctrinæ Christianæ, cum omnibus sectarum controversiis explicari sibi gestiant, quando in Hebræa Græcaque linguis valde sunt hospites. Præclari scilicet hi verborum divinorum, ut illi.

(1) FABRICIUS in limine Voluminis IX Bibliothecæ Græcæ, WIDOVIO Senatori dedicati: *benigne & humanissime consentiens studiis meis, Fautor utroque meum laudasti pollice ludum, necdum cessas amore me tuo dignari, &c.* Scribebat hoc anno MDCCXIX, postea ab anno MDCCXXIV societate, quæ Patriotica vocabatur, cum WIDOVIO, aliisque præclaris ingeniis devinctus.

(2) Confer FABRICII Programma ad hæc Orationes, quod in *Sylloge Opusculorum ejus historico-critico-litterariorum*, Hamburgi 1738. 4 a me edita, legitur p. 469. 199.

ut illi præcipites Jureconfulti legum, futuri interpretes, qui cum linguis & Grammatica nondum contraxere familiaritatem!

Circumspicienti tandem Germaniæ nostræ Academiæ, Giessensis tum, propter HERTII maxime famam, eminere visa est, velut universi Juris schola aptissima. Igitur anno MDCCVI, postquam tutelæ exemptus esset, magna sui spe relicta, mense Aprili eo contendit. Et tenuit eum hæc Academia, tenuit & explevit discendi cupidissimum, per tres annos, JOHANNES NICOLAUS HERTIUS, a quo prudentiam civilem, jus naturæ, Romanum, & publicum Germaniæ tradita accepit, habita etiam, præside eodem, idque sæculari anno Academiæ MDCCVII, die XXIII Decembris, Disputatione, quæ inscribitur *Satura rerum, quæ ad jus spectant, singularium*. (3) Giessa ad breve tempus Hamburgum reversus anno MDCCIX mense Aprili, mox ejusdem anni mense Augusto Halam petiit, Celebrerrimorum Virorum copia florentem. Ibi JACOBI FRIEDERICI LUDOVICI mensa & contubernio usus, hunc ipsum, itemque CHRISTIANUM THOMASIIUM, JOHANNEM PETRUM DE LUDWIG & NICOLAUM HIERONYMUM GÜNDLINGIUM, omni in genere doctrinæ, quæ Jureconsultum perficere potest, audivit.

Ergo satis instructus ab iis, quæ ore scriptisque doceri solent, juris præceptis, vitæ usum & rerum gerendarum rationes, immo & eruditionis politioris ornamenta, susceptis ad cultissimas gentes itineribus, acquisivit. Anno enim MDCCXII in Belgium, hinc in Angliam, inde in Galliam profectus, Parisiis, velut præcipua sede, non tantum splendoris regii, sed & nobilitatis, mercaturæ, artium, ingeniorum ac disciplinæ civilis, annum integrum commoratus est. Longe infra constantiam & gravitatem viri, hoc jam sensu veræ laudis virtutisque perfusi, fuerit, cogitare hic hominem qui in pufillos ineptiarum magistros, tanquam in speculum vitæ elegantioris, inspiceret, qui caput muliebriter comendum ornatori & cinifioni per aliquot horas matutinas præberet, qui in aula & secessibus regis, in tabernis, in theatris,

(3) Disputatio hæc, cum alijs HERTII, recusa legitur in ejus *Commentationum atque Opusculorum Volumine II, Tomo III, p. 377.* legq. *III*

theatris, in comissionibus, vitam contereret. Immo vero nullus fuit facile congressus eruditorum aut nobilium virorum, ad quem sibi WIDOVIVS non patefecerit aditum, quique illum, propter concinnitatem morum & rerum scientiam, non admiserit lubens. Scio, illum frequentem adfuisse conventibus, qui apud Virum Doctissimum LUDOVICUM DU-FOUR, abbatem de LONGUERUE, a præstantissimis ingeniis celebrari solebant, inter quæ vel unum QUIRINUM, postea Cardinalem Eminentissimum, WIDOVII satis ex eo memorem, nunc ipsum memoriæ posteritatis commendatum, nominare sufficiat. Scio, MONTEFALCONEM, amplissimæ eruditionis virum, ejus colloquia adamasse, & amicitiam absentis quoque, usque ad finem vitæ, per litteras coluisse. Nam licet eruditionem WIDOVIVS ipse profiteri nunquam habuisset in animo, tamen usum fructumque ejus probe expertus erat, & eruditos propterea habebat semper in oculis & honore. Sunt proinde in manibus heredum variæ ad Eum epistolæ virorum doctissimorum, JOHANNIS BENEDICTI GENTILOTTI, JOHANNIS DANIELIS SCHOEPFLINI, JOHANNIS JACOBI MASCOVII, JOHANNIS GEORGHII SCHELHORNII, aliorumque, cum quibus amicam conjunctionem, seu in itinere, seu alia occasione contraxit.*

Quo magis existimari potest, adspirasse WIDOVIVUM ad aulæ circulos, & ad virorum dignitate ac rebus agendis eminentium admisiones. Vel sola societas Illustrissimi JOHANNIS CHRISTOPHORI, nunc Comitis, DE BARTENSTEIN, quem in communi itinere amicum singularem habebat, quemque jam tum nobilissimi Gallorum, ad res magnas natum intelligentes, mirifice fovebant, docet satis, noluisse NOSTRUM inter homines obscuros delitescere, sed in splendido loco, velut optima rerum administrandarum disciplina, versari. Multo magis constantissimum illud studium, quo Vir ille Summus, in altissimo fortunæ suæ & meritorum erga domum Augustam gradu, veterem amicum complexus est, & existimatio, quam illi se debere, quavis occasione, & in primis in duabus novissimis ad Cæsarem a civitate missis legationibus, palam prodidit, honorificum virtutibus Widovianis jam olim eluculentibus testimonium perhibent, ad quod publice mihi licet provocare.

* Vide et epistolas Leibnitii ad Widoivium in Kertholki Collectione gallica p. 55-64. et in latina Vol. II. p. 340-350. id. laudat in Widoivii Vol. I. p. 266. 268. 278. sq.

Cum eodem igitur BARTENSTEINIO, per Galliam, Argentoratum iter fecit, ubi pro Licentia summos in utroque jure honores capeffendi, anno MDCCXIV die XXII Martii *Specimina praxeos, optimas Juris Romani regulas negligentis*, publice & sine Præside, defendit, hoc ipso amico suo, inter ceteros Academiae Professores & Doctores, dissentientis partes agente. Inde ambo Viennam petierunt, qua in sede præcipua Imperii Germanici tanto curatius attendenda WIDOVIVS reperit, quo magis arcto nexu rempublicam nostram ei devinctam esse sciebat; nactusque postea opportune est eundem BARTENSTEINIUM, gravissimis negotiis præpositum, cujus singularem erga se fidem etiam ad Patriæ emolumenta adjuvanda transferret. Vienna iidem focii rursus, per Germaniam, initio anni MDCCXV contenderunt Hamburgum.

Ita suis redditus WIDOVIVS magnam, quam de se speraverat, expectationem non tantum facile sustinuit, sed & abunde implevit, omnem statim facultatem & copiam suam civium temporibus impertiens. Emerfit mox singularis occasio, quæ reipublicæ oculos & fiduciam in eum convertit, cum civis quidam nostras, admodum honestus, extra urbis pœmœniâ, præter fas, de media via regia abreptus esset in militarem custodiam; privato quidem ausu cupidissimi hominis, qui de heriscunda hereditate, ad ipsum nihil pertinente, brevius vi & minis eum capto, quam jure & lege cum libero agi posse sibi persuaserat. Quæ res cum ad publicam securitatem spectaret, dubium quidem erat nullum, quin rite delata ad Judicem Superiorem, præcognita ejus justitiâ, prorsus damnaretur; sed verendum simul erat, ne interim constantia civis, qui adhuc minas omnes fortiter erat aspernatus, injuriæ tandem succumberet, & ad iniquissimas adeo conditiones, chirographo dato, descenderet, nisi celeriter subveniretur. Hic vero WIDOVIVS, rogatu propinquorum, & impetratis ab Amplissimo Senatu litteris commendatitiis, profectus est in auxilium, & comitate sua aditum sibi subito ad Proceres, quin ad æquisimas Domini aures patefecit, expositaque causæ veritate, ex voto impetravit, ut civis, illæsis juribus & fortunis suis, cum honore in libertatem vindicaretur, causa ipsa juri & foro suo relinqueretur.

Vacabat

Vacabat tum in urbe unus, & mox alter, Syndici locus; quæ dignitas, quasi corona quædam civica, post servatum civem, WIDOVIO potissimum destinabatur: & tributa utique fuisset, nisi interea dum extraheretur tempus creatorum Syndicorum, magis præfens occasio eum Senatui adscripsisset. Nam anno M DCC XVIII, die IV Junii, mortuo JOHANNÉ RUMPEIO, J. U. L. & Senatore merittissimo, Patre VINCENTII, J. U. D. quem nunc Senatorem, jam quater Consulatu dignum Judicatum, veneramus, electus est CONRADUS WIDOVIVS, J. U. L. annum tunc agens tricesimum & alterum. Igitur ætatem illius senatoriam non diu passa est civitas in privato otio conquiescere; quasi totam ejus vitam, quæ quidem in rebus agendis collocari potest, sibi vindicatura. Et gavisa est curis ejus paternis per sex & triginta amplius annos; quod spatium vitæ vota quidem civium neutiquam explevit, attamen pro humani moduli angustiis tot vitas aliorum complectitur, ut interea omnem Senatum bis fere commutatum viderit, ^{sex} novem & sexaginta partim Consulibus, partim Syndicis, partim Senatoribus & Secretariis mortuis. (4)

Hæc itaque tota vita series fuit perpetua occupationum pro republica, quæ multæ ac variæ, magnam partem difficiles ac molestæ, Senatori jam incumbabant: si ve ille in curia ad communes deliberationes Amplissimi Ordinis consilia sua conferret, si ve de causis litigantium, ex actis forensibus domi diligenter inspectis referret, & sententia sua ceteris præiret, si ve arbiter ac moderator sederet inter partes, ad componendas melius æquius lites; si ve extra curiam legationes obiret negotiaque publica urgeret, vel cum Legatis Summorum Principum, ex mandato, ageret de rebus ad civitatem spectantibus, vel ipsos Principes, forte transeuntes urbem, officio & gratulatione exciperet; si ve domi denique artificum controversias & querelas disceptaret Patronus, aut candidatorum alicujus muneris enixas preces, commendationesque sustineret, aut cives opem aliqua in parte implorantes

(4) Electi interea sunt XIV Consules, VIII Syndici, LIV Senatores, III Archivarii, III Protonotarii, VII Secretarii, h. e. omnino LXXXIX, neque tamen totidem mortui, quia Consules XIV ex Senatoribus & Syndicis electi, Protonotarii III ex Secretariis, Secretarii II, alter ad Senatoris, alter ad Syndici dignitatem, transmoti. Ergo deductis his XIX, vita certe excefferunt LXIX, qui numerus prope abest a duplicato numero totius Senatus, ad quem XXXVI Viri referuntur. ERRATA. versu 4. leg. Secretarii IV ad Senatoris, unus ad Syndici dignitatem transmoti, Archivarius unus adjunctus. versu 5. leg. XXIII, — LXVI,

admitteret, aut denique procurationem quandam reipublicæ sibi demandatam omni meditatione, cura, studio, fide ac industria exsequeretur: Ad quæ omnia feliciter & cum laude præstanda, sicut a natura atque exercitatione erat præclare comparatus: ita habebat hoc præcipuum, ut res agendas, & quicquid statuendum esset in causis gravioribus, diu multumque volveret animo, versaret in omnes partès, cum intimis deliberaret, impedimenta circumspiceret, mitissimam ubique & tutissimam viam iniret; tum vero omnes, quæ excogitari possunt, machinas adhiberet, omnes notos ac familiares, qui vel e longinquo aut per alios operam navare possent, in societatem emolumenti publici advocaret. Et erat sane apud omnes ea existimatione, propter mentem optimam, ea gratia, propter officiosam comitatem, ut ultro plerique ejus voluntati antevertere, & adjumenti aliquid, velut ad communem causam, afferre gauderent.

Non licet mihi singula persequi, quæ quantumvis sapienter perfecta, vel curia tegit, vel reipublica vetat renovari, vel ex privatorum causis in medium proferri minus interest. Duo tantum capita attingam, quorum primum procurationes partium reipublicæ complectetur, alterum res civitatis complicatas cum peregrinis. Constat scilicet vel ex annua recensione Senatus, quæ cuique munia, seu perpetua, seu ad tempus obeunda sint. Ex quibus si reminiscimur ea, quæ WIDOVIVS ordine explevit, nullum facile reperiemus, in quo non præclarum aliquod monumentum rei melius constitutæ reliquerit. Nec enim sibi satisfaciebat, si bene a majoribus tradita tueretur tantum, nisi etiam inveteratos civitatis morbos sanasset, excitasset jacentia, & nova, quantum in ipso erat, patriæ emolumenta conciliasset. Cujus rei juvabit aliquot exempla, cum omnia non possim, speciminis certe causa commemorare.

Cum anno MDCCXIX præfectus rei armamentariæ, mortuo seniore Collega, præsidere statim cœpisset, præter consuetas exercitationes, jussit, ut milites hujus ordinis ollas quoque ignitas missiles ex mortario collinearent ad locum propositum, quo frequentiore usu hujus artificii habiliores fierent: quod, quanquam se urbs æquitate finitimorum maxime tueatur, non possit prorsus inutile videri, & hodie

statis temporibus obtinet. Coniunctum erat hoc munus cum cura rivoꝝ urb̄is & alvei Alstriae, quos tum diligenter expurgari instituit. Postea vero, cum anno MDCCXXXV molis & vectigalibus earum præpositus esset, studuit perficere, ut Alstria, quæ ad molas frumentarias urb̄is circumagendas, circa confluentem Albim, operibus in arctum cogitur, non redundaret cum detrimento agrorum. Id enim incommodum, ex tempestate pluvia nivibusve resolutis ortum, frequentissimas adhuc exoptulationes colonorum concitaverat. Sicut autem veteres Ægyptii, (ut magna contendam cum parvis,) Nilometrum aliquod habebant; unde viderent, quantam ubertatem agris, pro incremento suo, allaturum esset assurgens flumen: sic, ne calamitas quædam accideret agris, quos Alstria alluit, Alsterometrum, & certam in eo altitudinem æstivam atque hiemalem constituit, quo eam superans flumen statim, per cataractas apertas, præcipitans in Albim demitti posset. (5) Hoc pacto præstitum est, ut infinitis nostratium juxta ac finitimorum querelis ansa præcideretur, & operas tamen molarum, sine cujusquam injuria aut offensione, Alstria exigere nunquam cessaret.

Idem anno MDCCXXII & sequentibus, cum incendiorum & ærarii huc spectantis curam gereret, conjuncto consilio cum rei armamentariæ præfectis, perfecit, ut novæ eæque meliores machinæ hauriendis & reddendis per siphones aquis, ad incendia compescenda, conficerentur, & per certa in urbe loca distributæ ad omnem casum paratæ essent; porro auctor fuit, ut tabulæ ærarii, levandis incendiorum damnis instituti, recognitæ in meliorem redigerentur ordinem; denique, quid cuivis coorto incendio faciendum sit, ut concinnius disponderetur, dedit operam, unde paulo post, anno MDCCXXVIII, novæ constitutiones de incendiis natæ sunt. Enimvero, cum procurationem hanc tanti mali, quod toti sæpe urbi interitum minatur, summopere necessariam per se utilemque esse, quilibet sanus facile intelligat: tum nemo de ea mereri potest melius, quam qui majorum hac in re vigerit diligentiam. Igitur nec Cæsar Augustus, rerum potitus, infra suam aut Imperii potius Romanæ

(5) Vide Bedingnisse bey der neuen Wäſſen-Berpackung, an. 1752. d. 23. Nov. articulo XVI.

Romani dignitatem esse censuit, eandem paulatim multo præstare perfectiorem. Nam primum ædilibus curulibus eam mandavit, sexcentis servis, quorum opera uteretur, additis. Deinde eam transtulit in magistris vicorum, prætexta & lictoribus, itemque servis illis sexcentis instructos. Denique septem cohortes, sub totidem libertis & uno equite, cum hamis & aqua, septem in urbe locis, velut vigiles incendiolorum, noctu excubias agere, stipendio publico, jussit, sic ut singulæ cohortes binis regionibus urbis prospicerent. (6) Hæc sapientissima veterum instituta, quæ cum aliis bene multis superiorum sæculorum barbaries oblivioni tradiderat, revocari jam dudum, post renascentes litteras, potuissent a majoribus, si qui tum lectione antiquorum scriptorum undiquaque fructuosa uti voluissent etiam ad vitæ civilis emolumenta. Verum in illa incuria vetustatis, necessitas primum apud nos, superioris sæculi initio, dominos ædium, præsertim earum, quæ jure coquendæ cerevisiæ gaudent, coegit, ut inita privatim inter se pactione mutuum sibi auxilium pollicerentur. (7) Quæ res confirmata deinde ab Amplissimo Senatu, postquam utilitas intellecta est, peperit publica sancita de incendiis coercendis, alio alioque tempore emendata, sed lentius fortassis, recens inveniendò omnia, quam si jam ab initio recte inventis insistere placuisset. Huic autem sæculo, & certantibus invicem variorum curis, interque hos non postremo, ut ex allatis liquet, WIDOVIO debemus, ut non veterum modo sed & plerorumque recentiorum hac in parte sollertiam & disciplinam, ordine & prompta efficacitate multum superet nostra, quæ eo jam perducta est, ut exteri quoque rationem tuendorum ab

deflagra-

(6) Confer CASSIUM DIONEM Historiæ Rom. Vol. I. p. 719, 6. 731, 53. Vol. II. p. 779, 92. 799, 80. §. 214. sq.

(7) Huc pertinent v. g. Der Feuer-Contract, so wegen 104 Brau-Erben anno 1617 vollzogen worden, und zu erst anno 1664 gedruckt ist. Der Feuer-Contract wegen anderer 82 Brau-Erben, so anno 1636 angefangen und den 15 Junius 1640 von E. C. Naht auf Verlangen der Interessenten confirmirt worden. Der Feuer-Contract, genant Hamano, wegen 90 Brau- und Wohn-Erben, so gleichfalls 1636 angefangen und 1641 den 28 August von E. C. Naht confirmirt worden. Der Feuer-Contract, genant Candor, wegen 105 Brau- und Wohn-Erben, vollzogen und confirmirt 1648. Feuer-Contract, Culus Dei genant, so 1637 errichtet und 1664 gedruckt worden. Publicæ circa incendia extinguenda constitutiones, quantum scio, primum apparuerunt anno 1626 in der Naht- und Feuer-Ordnung, & anno 1654 in der residirten Feuer-Ordnung, sed ararium pro deflagratis ædibus primum anno 1676, in annum sequentem indici cœpit.

deflagrationibus ædificiorum a nostro exemplo petendam
saepe existimaverint. (8)

Prætura in W I D O V I U M devoluta est anno
M D C C X X I V, quò persuasit Senatui, ut necessitatibus
nosocomii, a pestilentia nomen habentis; (quod tunc jam
plurimos, nunc ad nongentos corpore animoque ægros alit)
ex pecuniarum in sortem collatarum residuo subveniretur;
& ut ergastulum, quod fures ac meretrices ad lanificia
adigit, ex gratuita civium pecunia amplificaretur. Anno
M D C C X X V primus Prætor, graviter animadvertit in argen-
tarios, ex numis levioribus, adulteratis, accisis, nefarium
quæstum captantes; quorum tunc fraudes, occasione tem-
porum, commercia valde affligerant. Inquisivit etiam severe
in sycophantas, qui novo ludi aucupio imprudentes circum-
ventos argento emungebant. Reprimere pariter conatus
est insolentiam Judæorum, qui pro fecunditate sua latius
jam grassantes per corpus reipublicae, jurisdictionem sibi
prope civilem arrogare cœperant. Taceo ab Eodem Præ-
tore sedatas esse turbas, quibus magistri opificum eos, qui
in collegia sua rite recepti non essent, opus facere prohi-
bebant, & quicquid fecissent diripiebant; his contra, quod
uno in vico (Rehrwieder) frequentes habitarent, pugnis,
lapidibus, ferro, se suaque defendentibus; unde ad verbera

& prope I

(8) Novissima hæc in re constitutiones sũnt. Neu-orderte Feuer-Ordnung der Stadt
Hamburg, 16. Sept. 1750. Ordnung, nach welcher sich die Fuhrleute zu richten haben,
welche bey entstandener Feuersbrünsten die Stadt-Feuer-Copen mit Wasser zubringen. 1730.
Verordnung, wie bey entstehendem Feuer von geringer Erheblichkeit, es sowohl mit den auf
dem Lande befindlichen Stadt-Feuer, als den in den Canälen liegenden Schiff-Sprünzen,
gehalten werden soll. 14. Febr. 1752. Ordnung, wonach sich die Garnison bey entste-
henden Feuersbrünsten zu richten hat. 4. Jun. 1745. Ordnung, wonach sich die bey der
Hamburgischen Stadt-Feuer-Sprünzen bestellte Mannschafft zu richten hat. 1728. Neue
General-Feuer-Cassa-Ordnung, den 28 Sept. 1753.

Sunt & præter vigiles nocturnos consuetos, qui horas indicant, alii vigiles
Incensiorum (Brand-Wachen) instituti, qui tempore hiemali, aut procella vel
siccitate ingruente, noctu, perpetuo regionem quisque suam obeuntes, ad ipsum
fumum & odorem, nedum flammam, emicantem, intenti sunt. Id tentacum
primo anno 1740, deinde anno 1747, publice constitutum est: ex quo tempore
omnia incendia, in iis noctibus, antequam erumperent, sine turba totius civitatis,
oppressa sunt.

Fortè non indignum consideratione, immo singulari experimento, fuerit, quod
pluribus & recentibus exemplis confirmatum est, posse incendium in camino
ortum celeriter & sine sumitu extinguì, si paululum sulphuris contusi in foco
accendatur. Certè id fieri posse admodum probabile est, quoniam in fodinis faces
ardentes illico a sulphuris halitu ascendente extinguì constat. Hoc expedito &
vili remedio multa pericula & damna averterentur, sine ulla ærarii impensa; si
nimirum quivis paterfamilias aliquid sulphuris in capsula haberet ad manus;
ego certè habeo.

& prope jam caedes, ventum erat. Enimvero legibus dudum erat cautum, ut opificum magistri non aliter, quam sub auctoritate Magistratus, idque moderate & decenter, umbraticos opifices certis limitibus coercerent. (9) Sed cum inveterata licentia legibus adhuc perdomari non potuisset, praetoria WIDOVII auctoritate effectum est, ut non hic modo tumultus compesceretur, verum & ex eo tempore vix cujusquam similis audita sit temeritas. Ita NOSTER vulnera reipublicae curavit, delicta poenis persecutus est, vitia publice noxia aut sustulit aut enervavit; ceterum, ut incorruptissimus, ita aequissimus iudex.

Inter eas procuraciones, quae Praetoram exceperunt, maxime digna memoratu est, quae ad litora Albis tutanda pertinet. Nam cum merces, ex plerisque orbis terrarum partibus, Germaniae, a mari sui nominis, per Albim potissimum advehantur: non civitatis modo hujus, sed & Imperii totius interesse semper judicatum est, ut cursus navium, in flumine vadoso multoties inflectendus, certis signis dirigatur, quibus naufragiorum quasi paratae ubivis infidiae evitentur. Id sumtibus immensis reipublicae Hamburgensis praestatur, partim centum dolis conii figura, inde ab urbe usque ad mare, per octodecim milliaria, in Albi dispositis, quibus alveus navigabilis a vadis distingui possit: partim turribus in litore eminentibus, quarum, praeter unam pharum in ipso mari, hoc est, in insula seu rupe Helgolandiae, ex concessione Potentissimi Regis Daniae, igni navibus praelucentem, octo alias, ad ostium fluminis, in extremo litore australi, quod praefectura Ritzbüttelenis est, civitas nostra sustentat. (10) Accedit portus, seu statio navium, in eadem praefectura, ubi ad quinquaginta naves, a procellis & glacie tutae, tempestatem commodam ventumque secundum expectare possunt. (11)

Sed

- (9) Vide das von Ihre Rdm. Kaiserl. Majestät confirmirte und von der Hohen Commission publicirte Neue Reglement der Hamburgischen Nemter und Bruderschaften 7. Sept. 1710. Tit. XI. Artic. II.
- (10) Est turris I. ex trabibus robustis contignata, in extremo vado S. Ansgarii; (Schaarsbüttener-Baaf) sunt III. deinde similes lignae in insula Novi Operis, (Neue Werf) in quarum una ignis nocturnus ardet; (die Klappmüsen-Baaf, die große Baaf, die Blisse) & I. turris lapidea. Porro II. turres lignae prope portum Ritzbüttelensem, (Cushaven) dictae die Kugel-Baaf, die große Baaf, & ars Ritzbüttelenis, cum turri sua lapide structa.
- (11) Conf. Viri Consultissimi JACOBI SCHUBACK, J.U.L. & Archivario nunc adjuncti, eruditum Commentarium de Jure Litoris. Hamb. 1751. 4. p. 253-268, ubi distincte & accurate de omnibus his certae navigationis in Albi adminiculis exponit.

Sed cum ab exeunte anno M DCC XVII, quo magna eluvio omnem oram maris Germanici & litora Albis invasit, aggeres, & quicquid munimentorum fluctibus oppositum erat, dirui coepissent, multum quotannis agri flumen absorpsit, ut jam vix turres tam necessariae navigantibus, quippe lonica nunc orbatae, locis suis, contra impetum fluminis sustineri, aut portus defendi possent. Itaque anno M DCC XXXIII, die XX Novembris, tuendo molibus litori & portui, perpetuum Collegium creatum est, (12) duobus primum, deinde tribus Senatoribus, praeterea nonnullis Civibus aërio & rei navali praefectis, constans, quibus omnibus consilio & auctoritate praevit adhuc acerrimi ingenii & expeditissimi laboris Vir, JOHANNES KLEFEKERUS, Syndicus reipublicae Hamburgensis, multis magnisque in Patriam meritis Illustris, cui jam bis ad Consulatum, non iudicium Senatus, sed una fors defuit. Inter Senatores vero ejus procurationis princeps fuit WIDOVIVS, qui & absente in legationibus KLEFEKERO, ejus vices semper suscepit. Duae vero tunc in primis turres, ex trabibus contignatae, in praefecturae Ritzbüttelensis prominenti nunc & nudato litore prope portum stantes, muniendae adversus vim aquarum fuerunt, quod ex earum turrium fixo situ navigatio multum pendet: portus praeterea purgandus erat & litori ejus utrinque cavendum. Hic vero, post varia jam in cassum tentata remedia, non minus promptiore quam fortiore remedio fuit opus, ut saevae fluminis vi, litora subruenti & absorbenti, sinusque suos altius semper agenti, & portum adeo obstruenti, obsteretur. Non dicam, quid architectorum inter se dissensus, quid operarum segnitie & incuria difficultatis, quid frequens inspectio litorum molestiae injecerit. Verbo dicam, tanti visa statim res est, ut nullis sumptibus parcendum sit: tum vero, peritissimo structurae hujusmodi SPANNIGERO, Centurione, operas primum dirigente, ingentium saxorum strues ita apte, ad certos angulos prominentis litoris, contra impetum fluminis objecta est, palique passim additi, ut vis ejus frangeretur: portus praeterea excavatus, & ostium simili mole lapidea munitum. Quare effectum est, ut jam

turres

(12) Die Stack-Deputation.

turres ex trabibus contignatae, suis locis, & partes litoris ac portus debiliores, quasi muro lapideo ligneoque justae altitudinis circumdatae, persistant. Quamquam vero, a tempore Consulatus WIDOVII, non cessante fluminis saevitia, opus idem porrigi & continuari longius in eodem litore, & vetus moles hic illic refici debuerit; tamen recte & solide institutam esse omnem machinationem, & quantum illa tempora requirebant, perfectam, eventus comprobavit.

Ingratus forem in Maecenatem hunc non tantum reipublicae, sed & litterarum, ni meminissem quoque favoris ejus, quem Scholarcha ab anno MDCCXXXIII Scholae atque Gymnasio testatum reliquit. Nam & prospicere utrique coetur idoneos Doctores summa cum cura allaboravit, & filios ipse suos non dubitavit iis credere, velut publicum fiduciae in nobis collocatae pignus. Sicut vero de aliis aliisque hic illic emendandis saepiuscule Eum sermones mecum instituisse recordor, ita non debeo reticere sollicitudinem Viri de salario Professorum augendo, quod honesto in hac civitate loco, quod laboribus ingenii & comparandis studiorum instrumentis, quod necessitatibus ipsis familiae, nisi facultates propriae accesserint, non satis adhuc respondens, serio agnoscebat, & jam jam amplificandum occasione data meditabatur. Qui possem vero comprimere hoc loco sensum intimum pietatis gratique animi erga universum praecipue Ordinem Senatus Amplissimum? quando is, simili cura vere Paterna conditionis nostrae difficultatem, quam taciti utcumque ferebamus, ex consilio gravissimi Scholarcharum Collegii, omnino sublevandam censuit, & honorifica auctoritate sua de emolumento lautiori Professoribus tribuendo, Scholarcharum sententiam confirmavit, ceteris Collegiis efficaciter praevit, idque publice in Civium Conventu decretum magno cum gaudio excepit. (13) Enimvero hoc beneficio Amplissimus Senatus nos, non sibi tantum, sed & Venerandis Scholarchis ex Suo & Sacro atque Quindecimvirorum Ordine, & Civium omnium Corpori Nobilissimo, itemque aerarum Praefectis, verbo,
Patriae

(13) Nuperrime die VI Martii hujus anni MDCCCLV, ex rogatione Amplissimi Senatus, in Conventu Civium decretum est, ut Professoribus singulis in posterum, pro annuo salario, quingenti Thaleri monetae Hamburgensis tribuantur.

Patriæ cunctæ multo magis devinxit, ut laetius jam in posterum juventutem nobis commissam elegantiori doctrina imbuamus. Nunc posteritati non facile deerunt excellentissimi quovis in genere doctrinarum magistri, & vel exteri Viri Celeberrimi hanc non adeo sterilem Spartam ambire & ornare haud detrectabunt. Nunc ipsi Musarum nostrarum Alumni ad Professoris munus, velut optabile inter alia studiorum suorum præmium, enitentur, eoque magis ad solidam eruditionem aspirantes, ultra vulgus aliquid sapere conabuntur. Nunc in copia nostra Virorum doctrinae honoribus eminentium non difficile erit multos invenire, qui majoribus etiam in civitate muneribus idonei judicentur. Nunc Mercaturæ, velut liberali artium liberalium altrici, cum his arctior erit conjunctio, & cives nostros, quorum habemus jam multos litterarum neutiquam rudes, culturam quoque ingenii vulgo amare, fovere, & liberis suis largius impertitam cupere apparebit.

Tempora vitæ Widovianæ vocant, me ad annum MDCCXXXV, quo Vir beatus molarum frumentariorum & cellæ vinariæ civitatis procurationem suscipiens, non modo litibus in molendo frumento nascentibus occurrit, molitorum mercede & frumenti pondere definitis, (14) sed & anno MDCCXXXVII cum Collegis hujus muneris, Senatui ac Civibus persuasit, ut vectigalia huic rei adhaerentia publice plus licitanti, addicerentur, & constitutiones de re molari emendarentur. Anno etiam M D C C X L dedit operam, ne annonæ caritas civitatem premeret, & ut renovarentur interdicta, ne beneficio pauperiorum, qui farinam æquiore pretio ex molis petere possunt, alii abuterentur. (15) Ad cellæ vinariæ rationes, fluxas adhuc & incertas, tandem aliquando consolidandas, hoc in primis proficuum fuit, quod consensu Senatus & ceterorum, qui huic cellæ præerant, anno MDCCXL formula a WIDOVIO concepta, admoniti omnes sunt, ut qui chirographa de vino Rhenano ante annum M D C C I V data, hoc est, nondum certo numero signata, possiderent, ea renovari curarent. Nam cum anni

bene

(14) Pondus frumenti, loco mensuræ saccorum, servatur hodie in der neuen Bratt Ordnung d. d. 29. Dec. 1751. artic. IV.

(15) Geminum eodem anno publicatum eadem de causa edictum est, alterum die X. Junii, alterum die IV. Novembris datum.

bene multi effluere soleant, antequam possessores chiro-
 graphorum vinum sibi debitum postulent, fit, ut multa
 chirographa vel incendium, vel negligentia hominum, vel
 ignoratio heredum, aboleat, disjiciat, occultet. quo pacto
 debiti vini constantis summa confici non poterat. Hoc igitur
 consilio effectum est, ut incertitudo rationum, ex superiore
 saeculo huc usque protracta, non sine emolumento cellae
 vinariae, tandem aliquando tolleretur.

Nec Praetura WIDOVII suburbana, aut praediorum
 urbis, vacat vestigiis sapienter institutorum. Nam cum anno
 MDCCXXXIII primus Praetor agri Woltorpiensis factus
 esset, non solum fines adversus rusticorum in vicinia conatus
 defendit, sed & operas agrorum & administrationem villici-
 fic constituit, ut ab insequentibus certe conductoribus
 multo ampliores redditus aerario conciliavit. In suburbano
 Hammensi & Hornensi Praetor primus, anno MDCCXXXV
 interdixit, ne festi dies, cultui sacro dicati, exercitatione ista
 ludicra, qua avem ligneam in pertica sublimi jaculantibus
 propositam deicere solebant coloni, porro turbarentur.
 Contra vero ignorantiae hominum in doctrina & officio
 Christianae religionis magis consuluit, cum omnia prorsus
 concione postmeridiana, anno MDCCXL, pro dimidia
 hora, integram Catechesi & examini iussit tribui; id quod
 ruditati puerorum vulgique multo laecommodatius est
 concione vel studiosissime elaborata. Ordo quoque Eum
 anno MDCCXXXV evocaverat ad illustrationem annuam
 quatuor diocesium, quae Hamburgo ad Albim cum
 Lubecensibus communes sunt, in qua cum multitudo
 attingere singula vetet, unum taceri non potest, quod anno
 MDCCXL, una cum Illustri Syndico Lubecensi JOHANNES
 SCHAEVIO, J. U. D. controversias diu agitatae cum Praefectura
 Harburgensi, de possessione usque legitimo insulae cujusdam
 in Albi, *Overbusch* dictae, per congressum cum Praefecto
 Harburgensi, composuit, partitione proposita & utrinque
 approbata. Similitatione cum Luneburgensibus agi coepit
 anno MDCCXLII, de palustri tractu *Horstensi*; quod
 negotium in Consulatu demum WIDOVII perfectum est.
 Idem dicendum de compositione controversiarum circa
 terminos agri *Woltorpiensis & Behrensis*, de quibus non
 minus

minus diu cum finitimis Holsatis ambigebatur; partes quidem reipublicæ, ad quam Wolterpium, & hospitii S. Georgii, ad quod Behrensis tractus spectabat, diligenter agentibus Magnifico KLEFEKERO, Amplissimo WIDOVIO & Archivario civitatis Meritissimo VON SOM. Nam & in Consulatu suo WIDOVIVS, non frustra collocatam hæc in re operam suam expertus est, cum anno MDCC L, mense Majo, occasione contractus hypothecarii circa præfecturarum Tritaviensis & Reinbeccensis partem, hæc quoque controversia de terminis jam dictis feliciter pactione transacta est, inter eos qui a Magno Duce Russiae eodemque Duce Holsatiæ, & qui ab hac civitate id mandatum habebant. Denique non prætereundum silentio videtur, quod WIDOVIVS, Senator, anno MDCC XL, vi Præturæ suæ suburbanæ, una cum Illustribus Syndicis Hamburgensibus, SURLANDO & KLEFEKERO, itemque jam laudato Archivario VON SOM, interfuerit frequentibus congressibus cum Regis Daniæ Legatis, ad fines certos inter Altonam & Hamburgensem agrum constituendos, quæ ipsa quoque res eodem anno feliciter composita, (16) perpetuis litibus & querelis, quæ Regios nostrosque Magistratus diu & quotidie fatigaverant, finem imposuit.

Cum igitur NOSTER prudentia non minus, quam comitate & morum elegantia, quasi factus ad compellationes Eminentium Virorum, & ad res agendas, visus esset, nemo mirabitur, quod & multoties a Senatu, partim ad Summos Principes urbem transeuntes, officii, partim ad Eorum Ministros in hac urbe degentes, negotiorum causa missus sit. Nec facile enarrari potest, quantum Illi debeamus, cum vel commendavit, bono eventu, ut reipublicam Celsissimis Hospitibus, vel causam ejus feliciter egit apud Illustrissimos Legatos. Sed eadem ratio WIDOVIVUM bis ex urbe extraxit una cum Syndico civitatis, similiū decorum splendore vel in primis Spectabili, JOHANNI JULIO SURLANDO. Hi ambo enim anno MDCC XXVI primum ad Potentissimi Regis Magnæ Britanniæ & Electoris Brunsvici, Lunebur-

(16) Documentum hujus negotii est: Zwischen Ihre Königl. Majestät zu Dänmærk, NORWEGEN etc. und der Stadt Hamburg errichteter Altonaischer Gränz-Bergleich d. d. 17. Nov. 1740. nebst dem dazu gehörigen Executions-Recessu d. d. 11. Jun. 1744. und den über beide ausgewechselten Ratifications-Instrumentis. 1744. in 4.

Luneburgici Senatam Regiminis Stadenfis missi sunt, in causa Lectoris Secundarii ad templum Cathedrale, quod Hamburgi est, & conjuncti cum ea juris episcopalis. Deinde anno MDCCXXVII Londinum ad ipsum Summum Regem, eandem causam, tum vero commercium Hamburgense & Hanfaticum, rerumque naufragio forte ejectarum æquas condiciones commendaturi. Quantum se uterque hac legatione Regi probaverit, literæ Ejus ad Senatam Hamburgensem, discedentibus anno sequenti datæ, nervose testantur; quamvis illa quidem causa, quæ ad templum cathedrale spectat, anno demum MDCCXXXVII Stadæ in perpetuum composita est, oratoribus eodem SURLANDO & LUCA CORTIUMIO, q. U. L. tum senatoria, nunc consulari dignitate, utrinque vero eximiis virtutibus & meritis, juxta amabili ac venerando.

Tot tantisque munerum functionibus singulari dexterritate obitis, dudum WIDOVIVS ad Consulatum suffragia habuerat faventia. Nam absens primum, cum in Anglia versaretur, deinde præsens iterum, in sortem hujus honoris venit. Sed placuit summo rerum humanarum arbitro, anno demum MDCCXLII Kalendis Decembris Eum fascibus ornare, successorem RUTGERI RULANTI Consulis, cujus ego pariter merita tum, pro facultate meâ, celebravi. Quanquam vero supremus hic civilium honorum gradus Eum a legationibus, aliisque multis in republica officiis, liberavit; tamen reliquit etiam non pauca, & in primis Præturam alternis annis gerendam; auxit vero salutationes precesque privatorum; detulit etiam primas partes in variis judiciis & collegiis, itemque patrocina & tutelâs piorum corporum; intendit autem tanto magis curas & sollicitudines publicas, certe altero quoque anno fascis habentis. Sed non poterat facile in magis exercitum & circumspectum devolvi totius reipublicæ onus, aut cui voluntates civium honestiorum exterorumve libentius obsecundarent. Itaque Numinis divini clementia factum est, ut ex multis in hoc spatio coortis domi turbis & casibus, ex multis item difficultatibus extrinsecus allatis, salva adhuc emerferit respublica, & magna pietatis religione præsens & futura ætas memoriæ Widovianæ devincta teneatur.

Habet vero hoc administratio civitatis liberae, ut quae ad honorem laudemque administrantis, vel maxime facerent, sine offensione palam exponi non semper possint. Sed ignoscant mihi beati manes Viri, dum viveret, patriae amantissimi, si ipsius patriae causa, nonnulla sciens, alia mihi forte non satis cognita imprudens, transmisero. Unum tamen ex domesticis malis, magna cum moderatione sub WIDOVII praesidio oppressum, tanto apertius licebit ex recenti memoria revocare, quo magis ea jam dudum pestis Germaniam universam pervasit, & ipsis adeo Summorum Imperantium sedibus saepe infestum, tamen adhuc nondum satis ubique extinctum videtur, nisi acrioribus remediis publico discrimini subveniatur. Seditionem illam aut secessionem dico, qua ante biennium aliquot mille tirones opificum omnis generis, propter minutas quasdam cum magistris controversias, ausi sunt, conspiratione facta, officinas & laborem deserere, ut otio pro armis usque iniquissimas condiciones magistris suis, ipsique Magistratui extorquerent. Tam effrenata protervitas, cum nunc altera jam vice intra breve tempus civitatem mercaturae & opificis deditam magnopere gravaret, & lenitate haud amplius coercenda videretur: severius nunc, & tamen sine cuiusquam caede aut sanguine, hoc est, prudentissime, castigata est. Nam primum, terrore militum & praesidiarum civilium, feriat a vi tentanda facile arcebantur: deinde interdictum, ne quisquam otiosos tecto reciperet aut pecunia sublevaret; impetratum quoque a iustitia finitimorum Principum, ut nusquam receptum invenirent secedentes. Ita ad incitatis redacta turba, plerique sponte ad labores reversi sunt, alii in custodiam dati respuerunt, pauci in ergastulum conjecti; ceteri, qui dilapsi erant, publice & nominatim, ut ab eis velut contumacibus & turbulentis caveretur, indicati. Utinam vero omnes reliqui abusus, etiam magistrorum ipsorum, ex universa Germania, lege quadam Imperii, possent extirpari. Nam bene subductis rationibus liquido demonstrari potest, non alia de causa quotannis aliquot myriades aureorum in Galliam, Angliam, Belgiumque mitti, quam quia meliores habent suppellectilis & utensilium opifices; & habent propterea, quia solutior est & minus sumtuosa ad magisteria admissio: nos non habemus, ideo, quod iuribus suis praecipuis confisi opifices, nec ipsi multum student expolire elaborata, aut emendare artem quisque suam, & peritiores multis illis ambagibus caerimoniarum, fodalitatum, sumtuarum, invidi, a suo collegio excludunt.

Sed

Sed revertor ad WIDOVIVM nostrum, qui, ut hac in parte tranquillitatem restituit, ita aliud etiam in Consulatu documentum dedit, quantopere posteros omni litium materia liberare studuerit, finibus possessionum dubiis in certo constituendis. Quemadmodum autem in superius allatis, nolim quemquam, qui forte suo jure partem meritorum Widovianorum sibi vindicat, mea ignoratione ab eadem excludi; ita hic non dissimulandum est, hujus in laudis communionem vel maxime venire Virum Magnificum, quem a miti natura & singulari aequitate, incredibile labore describere, idem est ac nominasse. Hic enim POPPIUS, hic Collega ei simillimus WIDOVIVS, Patroni cum essent, monasterii S. Johannis, pro suo pacis & concordiae amore, litem de terminis agrorum quorundam, inter hoc monasterium & aerarii publici praefectos a compluribus annis acriter agitatam, interventu KLEFEKERI Syndici, utriusque partis fiduciam jure suo habentis, anno MDCCLII sustulerunt, & hoc pacto rempublicam secum ipsa conciliarunt. Nolo repetere compositiones controversiarum similium cum exteris vicinis, quas tentatas & coeptas in senatorio munere WIDOVIVS, Consul, urfit & confectas vidit magno cum gaudio suo. Nec prudentiam, justitiam, aequitatemque reliquam commemorabo, qua Eum per duodecim annos hujus supremæ dignitatis usum esse, inter omnes constat. Tantum dicam, temperationem illam animi mitem & pacatam, quam erat per naturam nactus, ipsa ætate ingravescente & longo rerum usu, sic maturuisse, ut plura ac majora, quam asperitate fieri posse crederes, aequitate consecutus sit, eoque gratiorem sui apud omnes memoriam reliquerit, quo minus incrementum illud auctoritatis detraxisse comitati ejus, sed addidisse potius multa videbatur.

Ceterum, cum Eodem Collega POPPIO, WIDOVIVS, anno MDCCXLIII, die XXIV Septembris, fundamenta jecit novi templi S. S. Trinitatis in suburbio S. Georgii; quod incredibile potissimum cura Magnifici POPPII, ne sumptibus quidem propriis ad ornatum parcentis, perfectum, & anno MDCCXLVII, die XXVI Octobris, dedicatum, ingenio ac nitore operis spectantes capit. Sed & WIDOVIVS aliorum deinde duorum templorum fundamenta posuit, nempe ædis majoris S. Michaelis anno MDCCLI, die XXIX Junii, quæ recens ante sæculum unum ædificata, anno MDCCL, die X Martii, fatali fulmine penitus deflagraverat; & ædis minoris S. Michaelis, anno MDCCLIV, die XXVII Augusti, quam vetustate nutantem, de sententia architectorum, ne subita ruina aliquando damnum daret, destruendam judicaverat, integrum Collegium Sacrum. Igitur ex tribus templis, quorum primum lapidem consecravit, unum penitus & feliciter absolutum vidit; alterum Evergetæ pii & quasi divinitus excitati, qui latere adhuc voluit, sumptibus, opinione celerius exurgens spectavit; tertio liberales civium symbolas corpus jam præbuisse, testis fuit; tanto alacrius, quod speramus, mox ad apicem perducendum, quo plura adhuc impedimenta operi interjecta sunt. (17) Neque vero quisquam temere existimabit, Consul in hujusmodi negotio operam carissima ista unius horulæ absolvi, ut primum lapidem calcæ conspergat; quin ingenia, consilia, voluntates, facultatesque plurimorum homi-

(17) Palchre annotatum reperio a S. R. sacri Ordinis Seniore, FRIDERICO WAGNERO in der Stand-Nede bey feyerlicher Legung des Grund-Steins zur kleinen St. Michaelis-Kirche R. 41. sq. post repurgata sacra, superiore sæculo, VII templa, hoc præsentem IV esse ædificata; duas præterea turres ad S. Nicolai & S. Catharinæ, quæ igne & tempestate destructæ erant, sæculo XVII restructas esse.

hominum ad felicem & concordem effectiōem tantæ substructionis, multa cum deliberatione & prudentia advocari debent; quod difficultate, in republica præsertim libera, non caret.

Intelligitis jam, Cives Optimi, me tot tantisque Beati WIDOVII in Patriam meritis, aliquatenus saltem recensendis, adscitos colores nec quaesivisse, nec cur quaererem habuisse opus. Ipsæ per se distinctius expositæ res gestæ, sine ullo ornatu verborum, sibi sunt sincerum & perenne laudis testimonium, ostenduntque Vobis Consulem, salutis Patriæ intentum unice, scientia juris & historię intelligentissimum, experientia exercitatissimum, consilio providentissimum, vitæ usu politicissimum, in censendo lenissimum, civium amantissimum, ætate, honore & meritis gravissimum, dignum denique, cujus memoriam & Vos pie prosequamini, & posteris grato semper animo recolendam arbitrentur. Attendite nunc, quaeso, de vita ejus privata, quam in senatoriâ ac consulari dignitate exegit, sub extremum dicturo.

Eodem, quo in Senatum allectus est, anno MDCCXVIII, die XXX Novembris, matrimonio sibi junxit Nobilissimam Virginem MARGARETAM SCHROETERINGIAM, GEORGII SCHROETERINGII, J. U. L. filiam, anno MDCXCVIII natam, non solum domesticis curis parem, sed & colloquio & societate jucundam, forma morumque suavitate amabilem. Ex hac suscepit primum anno MDCCXXI, die XXVI Februarii, filium CONRADUM, qui, postquam in Ioanneo & Gymnasio humanitati & philosophiæ strenuam dedisset operam, Juris scientiam deinde in pluribus collectam Academiis specimine erudito demonstravit, summorum in utroque Jure honorum Licentiam sibi vindicans Trajecti ad Rhenum anno MDCCXLIX. (18) Eadem WIDOVIA mater, præter filiam MARGARETAM, die XX Sept. an. MDCCXXIV natam, & sequenti statim anno, die IX Septembris, denatam, peperit anno MDCCXXVII, die XXVIII Januarii, ELISABETAM ANTOINETTAM, quæ virtutibus sui sexus & urbanitate omni perinde decora, anno MDCCXLV, die XXV Maji, nupsit Viro Nobilissimo PHILIPPO HENRICO STENGLIN, juniori, inter præcipuos & prudentissimos civitatis hujus mercatores, una cum Venerando Patre cognoscere, facile numerando. Ex quibus nepotes viderunt Avi, anno MDCCXLVI, die I Octobris, CORNELIAM ELISABETAM, anno MDCCXLIX, die II Januarii, CONRADUM PHILIPPUM, anno MDCCLI, die XVII Octobris, MARIAM ANNAM. Ipsa WIDOVIA mater alio quidem porro partu anno MDCCXXX, die XVIII Maji, edidit ANNAM CATHARINAM, sed anno MDCCXXXIV, die XII Decembris, e vita rursus evocata. Verum denuo gravida, & variolis confluentibus una cum ipso foetu jam jam maturo correpta, magno cum Mariti dolore, paulo ante partum vicinum, obiit anno MDCCXXXI, die X Octobris.

Alterum matrimonium, per se pariter felicissimum, iniiit anno MDCCXXXV, die XXIII Februarii, cum Ornatissima Virgine ANNA GERTRUDE DE HERTOGHE, JOHANNIS BAPTISTAE DE HERTOGHE, mercatoris spectati, filia, quæ, præter reliquum vitæ cultum, litteris quoque, pro sexu suo, & musicis perpolita, consuetudinem cum Marito non tantum grato sermone condiebat, sed etiam veterem in eo amorem Musices solebat interdum renovare. Sed nimis cito suave hoc consortium disjunxit insperata ejus mors, quæ contigit anno sequenti MDCCXXXVI, die

(18) Tit. Disputationis est: Utrum avus & avia ejusdem lineæ, una cum fratribus & sororibus vel consanguineis vel uterinis defuncti, heredes nepotis existentes, unam tantummodo partem, an duas partes (secundum Art. 14. Tit. 3. Part. 3. Statut. Hamburg.) capere possint.

die XIII Augusti, postquam læto alio partu decem diebus ante enixa esset filium PETRUM HENRICUM, qui superiore anno Gymnasii nostri civibus adscriptus, ingenii facultate & industria plane singulari, addo & quod ne utiquam inferius ducor, ingenua animi integritate, præclaram de se spem concitavit. Is ipse vero in hac orbitate, imaginem & vestigia Magni Parentis tanto magis habebit ante oculos, quod ille pariter, post matrem dudum amissam, primo anno studiorum Gymnasticorum, Patre orbatus, nihilominus virtute sua ad tantum dignitatis & meritorum fastigium enixus est; ut a iusto mœnore suo paulatim semet erigens, eandem sibi ad ardua patere viam, eadem proposita esse præmia arbitretur.

Iterum viduus WIDOVIVS, & Consul jam creatus, anno MDCCXLIV, die VII Aprilis, Consul & Decessoris sui Meritissimi RUTGERI RULANDE Viduam duxit, CORNELIAM, Consule immortalis memoriæ HENRICO DIETERICO WIESE, J. U. L. n. natam, ut generis nobilitate & decenti corporis habitu eminentem, sic prudentia limatoque consuetudinis lepore, honores gratiamque Mariti, non domi modò & apud Civis cultiores, sed & apud Exteros illustriores sustinentem; cui nunc iterum Viduæ Consularem mœstissimam, ut legendi porro materiam inveniat nullam, sed lætos potius experiatur dies, ex animo precor.

Hujus in vitæ privatæ dulci otio cum curas publicas vel relaxare vel deponere videretur, non destitit tamen, conjunctiones, familiaritates & colloquia interiora ad communem utilitatem convertere. Neque enim vel excipiebat vel visibat libentius, quam qui bene animati erga Patriam, in ejusmodi sermones consiliaque descenderent, quæ rei communi aliquid afferre viderentur adjumenti. Ea etiam illi causa fuit præcipua, cur se daret in societatem Addisonum, Steeliorum, Popiorum, nostræ Germaniæ, vel civitatis potius, qui sub una Patriæ amanti persona latentes, cum hominum omnium, tum civium nostrorum mores, falsa urbanitate, per triennium castigarunt, & quantum in ipsis erat emendarunt. Ipse fuit vitæ profus Censoriæ, intima erga Deum pietate & reverentia, neo in cultu ejus publico infrequens; liberalis erga egenos, at sine ostentatione ulla munerum; luxus in cultu osor, nec tamen decori negligens; non onera mensarum, non ingenia gulæ, sed munditiam & judicium cœnæ modicæ quærens, inter familiares prudentum sermones; amicorum sine factione studiosissimus, comis & blandus erga alienos sine simulatione aut fallacia, facilis mitisque adversus suos citra negligentiam, denique temperans, moderatus, lenis ac suavis in omni sermone ac vita.

Talem tantumque Virum quis non merito doleat nobis ereptum? quis non multo serius, si quid valerent hominum vota, inter coelites relatum optet? Sed aliter visum est Sapientissimo vitæ arbitro, qui hunc ei terminum statuit, ut, cum omnem quæ vegeta fuerat vitam vixisset reipublicæ, sibi ne superesset ipsi fractis viribus, desideriumque sui tanto majus relinqueret. Atqui & ipse nutum Domini, de statione se advocaturi, sensit, & suis haud obscure significavit, eum sibi annum, qui erat sæculi quartus & quinquagesimus, postremum fore. Verebantur id jam quoque multi, qui pallorem inusitatum in vultu ejus debilitatemque in corpore animadverterant; atque, ut fit, plerique causam adeo morbi, non tam suspicari quam certo indicare se posse opinabantur. Quare prudenter admodum Propinqui, post mortem, quæ ei die XIX Octobris, annos LXVIII, menses II, dies VI nato, placida & beata contigit, veram causam sectione abdominis investigandam censuerunt. Repertum est, steatomate paulatim aucto intestinum duodenum ita denique obstructum fuisse, ut cibis concoctis fere nulla amplius via relinqueretur, superiora autem intestina
mirifice

mirifice inflata essent, inferiora prope in putredinem abire cepissent. Patuit igitur, mortem hanc ei non ante diem suum, sed necessariam accidisse; patuit, Virum beatum vivere diutius, nisi cum summa miseria & maximo dolore suo, non potuisse; quod singulari Propinquis superstitibus fuit solatio: patuit, sectionem corporum humanorum post mortem, a qua nonnulli tantopere abhorrent, hoc eette commode habere; ut ne alios alii, propinque etiam Medicos, immo se ipsos culpæ admittæ incusent. Igitur iusto vitæ curriculo laudabiliter exacto, quiescant cineres Viri immortalis in pace; quiescat vel potius triumphet inter cœlestes divinior animus, qui nunc ex laboribus & molestiis eluctatus, æternis gaudiis in aspectu Dei & Servatoris sui perfruitur: nos autem acquiescamus in voluntate supremi Numinis, immo gratias ei debitas persolvamus; quod per sex & triginta amplius annos tam bene merentem reipublicæ Patrem nobis reliquerit, cujus officiorum usuram non præsens tantum ætas, sed fera quoque posteritas percipiat. Gratias ei novas tribuamus, quod dederit Successorem Virum Magnificum & Consultissimum NICOLAUM SCHUBACK, J. U. L. impio: cujus exoptato Consulatu spondent tot senatoria munia, non minus scienter & juste, quam moderatè, prudenter & populariter administrata: spondent omnia omnium civium & exterorum studia, mirifico consensu. Ejus virtutibus suffragantia: spondet ipsa natura Viri & habitus animi, quibus totus in amorem hominum, & in primis reipublicæ, a qua tam liberaliter exceptus est, fertur. Quod reliquum est, confidamus Deo immortalis, qui civitatem adhuc, contra omnes temporum injurias, non armis aut viribus humanis, sed singulari sua providentia, ad miraculum tueri dignatus, & innumerabilibus affluere bonis passus est. Ejus majestas, suprema semper in terris, incolumem quoque in posterum præstabit urbem; ejus sapientia hominum mentes flectet, consilia moderabitur; ejus clementia Viros semper nobis sufficiet rei communi idoneos ac salutare.

